

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจัยสี่อันจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์นับว่าไม่เพียงพอกับสภาพสังคมยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงจากการเป็นประเทศเกษตรกรรมไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม ประเทศจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาทั้งในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมก็มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาตัวเอง ให้ทันกับความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการด้านต่าง ๆ ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ (2538 : 65) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า สังคมโลกในปัจจุบันยังเป็นสังคมที่มีการแข่งขันกันสูงโดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศเป็นสำคัญ ประเทศใดมีข้อสนเทศที่รวดเร็วและทันสมัยก็จะได้เปรียบประเทศคู่แข่งอื่น ๆ

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะการศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพทั้งด้านสติปัญญาและจริยธรรมอันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ ประเทศชาติจะพัฒนาไปไม่ได้เลยถ้าประชาชนในชาติขาดการศึกษา ดังกระแสพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2515 : 1) ที่ได้ทรงกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ ดังนี้

“การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของชีวิต เพราะเป็นรากฐานสำหรับช่วยให้บุคคลสามารถก้าวไปสู่ความสำเร็จ ความสุข ความเจริญทั้งปวง ทั้งของตนเองและของส่วนรวม...”

ในกระบวนการจัดการศึกษานั้น “ครู” นับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพราะครูเป็นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงในการอบรมสั่งสอนผู้เรียนให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ยิ่งการศึกษามีความสำคัญต่อประเทศเพียงใด ครูก็ยิ่งมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของลิปปนนท์ เกตุทัต (2519 : 31) ที่ว่า

“ครูเป็นผู้มีบทบาทอันสำคัญยิ่งในการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแนวการศึกษา เพื่อชีวิตและสังคม เพราะครูคือผู้ที่ทำหน้าที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาโดยรอบด้าน ขึ้นในตัวผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนรักอิสระภาพในการแสวงหาความจริงเพื่อชีวิตและสังคม ที่ดีขึ้นกว่าปัจจุบัน....”

คณะศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตลอดจนสถาบันราชภัฏ ทั้ง 36 แห่งทั่วประเทศ ก็คือสถาบันหลักที่มีหน้าที่ในการผลิตครู สถาบันดังกล่าวจึงมีบทบาท โดยตรงต่อคุณภาพและประสิทธิภาพของครู

สถาบันหลักในการผลิตครูไม่ว่าจะเป็นในระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ย่อมมุ่งหวังที่จะผลิตครูที่มีความรอบรู้ทางวิชาการทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติ นั่นคือภายหลัง จากที่ได้มีการศึกษาภาคทฤษฎีอันประกอบไปด้วยวิชาพื้นฐานทั่วไป วิชาเฉพาะ และวิชาชีพแล้ว นักศึกษาที่เรียนทางด้านศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์จะต้องมีการศึกษา ในภาคปฏิบัติซึ่งได้แก่การฝึกสอนนั่นเอง

โดยทั่วไปการฝึกสอนจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษาได้นำความรู้ ความเข้าใจ ที่ได้รับจากการเรียนในห้องเรียนไปใช้ปฏิบัติจริง เพื่อเป็นการเตรียมตัวเป็นครูที่ดีต่อไป ดังที่ Dever (1970 : 6-9) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการฝึกสอนไว้ดังนี้

1. ให้นักศึกษาฝึกสอนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้าง และการจัดระบบ การศึกษา
2. ให้นักศึกษาได้ปรับปรุงบุคลิกภาพให้เหมาะสมกับการที่จะเป็นครูที่ดีในอนาคต
3. ให้นักศึกษาได้ฝึกการนำเทคนิควิธีการสอนแบบต่าง ๆ ไปทดลองใช้
4. ให้นักศึกษามีความสามารถในการเลือกใช้อุปกรณ์การสอนให้เหมาะสม กับบทเรียน
5. ให้นักศึกษาฝึกการมีมนุษยสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น
6. ให้นักศึกษาฝึกการใช้เทคนิคการวัดผลและประเมินผล

การฝึกสอนจึงนับได้ว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญยิ่งในการเตรียมตัวนักศึกษา ให้เป็นครูที่มีคุณภาพในอนาคต เป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษา ในภาคทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในสภาพที่เป็นจริง เป็นการเตรียมนักศึกษาให้ได้มีโอกาสฝึกสอน

ฝึกทำงานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนได้มีโอกาสฝึกงานต่าง ๆ ในหน้าที่ครู เกี่ยวกับความสำคัญของการฝึกสอนนั้น อภิธรรม ฌ นคร (2519 : 1) ได้กล่าวไว้ว่าการฝึกสอนเป็นประสบการณ์ที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่อาจหาประสบการณ์อื่นมาทดแทนได้

สถาบันผลิตครูทุกแห่งต่างก็ตระหนักถึงความสำคัญของการฝึกสอนเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากหลักสูตรศึกษาศาสตรและครุศาสตร์ของทุกสถาบันที่ได้กำหนดไว้ว่า นักศึกษาที่จะสำเร็จการศึกษาในสายอาชีพนี้ทุกคนจำเป็นต้องผ่านการฝึกสอน ฝึกงาน หรือฝึกประสบการณ์วิชาชีพ

การฝึกสอนจะประสบความสำเร็จเพียงใด ย่อมต้องอาศัยความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างอาจารย์นิเทศก์ อาจารย์พี่เลี้ยง และนักศึกษาฝึกสอน กล่าวคือถ้าอาจารย์นิเทศก์และอาจารย์พี่เลี้ยงสามารถประสานสัมพันธ์กันได้เป็นอย่างดี มีการปรึกษาหารือร่วมกัน มีการตั้งจุดมุ่งหมายของการนิเทศร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกัน และกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้การฝึกสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่หากอาจารย์นิเทศก์และอาจารย์พี่เลี้ยงขาดการประสานงานที่ดีต่อกัน หรือมีปัญหาซึ่งกันและกันแล้ว ก็อาจส่งผลกระทบต่อการศึกษาได้ นักศึกษาฝึกสอนอาจเกิดความท้อแท้และมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการสอนได้

ได้มีผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับปัญหาของการฝึกสอนไว้มากพอสมควร ผลการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มักพบปัญหาของการฝึกสอนแตกต่างกันออกไปเช่น

สุขุมมาลย์ ชูวิวัฒน์วานิชย์ (2514 : 92-94) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ปัญหาเกี่ยวกับการนิเทศนักศึกษาฝึกสอนสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในภาคการศึกษาที่ 1” โดยผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า สถาบันฝึกหัดครูควรพิจารณาเลือกเฟ้นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นอาจารย์นิเทศก์และอาจารย์นิเทศก์จะต้องมีเวลาสามารถไปนิเทศการฝึกสอนได้อย่างเต็มที่ อาจารย์นิเทศก์ควรจะได้มีการวางแผนอย่างดีเกี่ยวกับการนิเทศการฝึกสอน อาจารย์นิเทศก์ควรให้ความเป็นกันเองกับนักศึกษา ส่วนอาจารย์พี่เลี้ยงนั้นก็ต้องมองเห็นความสำคัญของตนที่มีต่อการฝึกสอน และต้องปรับปรุงตนเองทั้งในด้านการสอนและการทำงานร่วมกับนักศึกษาฝึกสอน

นอกจากนี้ประนอม เดชชัย (2518 : 73-79) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ปัญหาการฝึกสอนของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาเกี่ยวกับอาจารย์นิเทศก์

โดยส่วนรวมแล้วนักศึกษาที่ไม่เคยเป็นครูประสบปัญหามากกว่านักศึกษาที่เคยเป็นครู และปัญหาการนิเทศการสอนของอาจารย์นิเทศก์นั้นนักศึกษาทั้งสองกลุ่มเห็นว่า

1. อาจารย์นิเทศก์สังเกตการสอนไม่สม่ำเสมอ เร่งรัดมาก โดยเฉพาะช่วงที่จะหมดกำหนดการสอน
2. อาจารย์นิเทศก์อุทิศเวลาในการให้คำปรึกษาแก่นักศึกษาไม่เพียงพอ
3. อาจารย์นิเทศก์ไม่ได้ช่วยให้นักศึกษาได้พัฒนาพฤติกรรมด้านการสอนเท่าที่ควร

4. มีความขัดแย้งเกี่ยวกับคำแนะนำระหว่างอาจารย์นิเทศก์ในสายเดียวกัน
5. อาจารย์นิเทศก์ไม่ให้ความอบอุ่นใจเท่าที่ควร
6. อาจารย์นิเทศก์ไม่ยอมรับความคิดเห็นของนักศึกษา
7. อาจารย์นิเทศก์ขาดความรู้ในเรื่องที่จะนิเทศ

2. ปัญหาเกี่ยวกับอาจารย์พี่เลี้ยง คือปัญหาเรื่องที่อาจารย์พี่เลี้ยงไม่ยอมรับวิธีการสอนของนักศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาการฝึกสอนมีหลายประการเช่น ปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอน ปัญหาการปกครองชั้น ปัญหาอาจารย์พี่เลี้ยง และปัญหาอาจารย์นิเทศก์ และในฐานะที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสรับทราบปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการฝึกสอนเช่นกัน ทั้งจากเพื่อนอาจารย์นิเทศก์ด้วยกันเอง และจากนักศึกษาฝึกสอน ปัญหาที่ผู้วิจัยมักพบบ่อย ๆ และเป็นปัญหาที่ตรงกับที่ได้เคยมีผู้วิจัยไว้แล้วก็คือปัญหาเกี่ยวกับอาจารย์นิเทศก์ เช่น อาจารย์นิเทศก์มักไม่มีเวลาให้นักศึกษาในการปรึกษาหารือ อาจารย์นิเทศก์ไม่ค่อยมีมนุษยสัมพันธ์ อาจารย์นิเทศก์ไม่ค่อยปรึกษาหารือกับอาจารย์พี่เลี้ยง

ปัญหาเกี่ยวกับอาจารย์นิเทศก์นั้น เป็นปัญหาที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตครูจะต้องตระหนัก และให้ความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะอาจารย์นิเทศก์เป็นตัวจักรที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้การฝึกสอนมีประสิทธิภาพหรือไม่ อาจารย์นิเทศก์นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในการที่จะช่วยให้นักศึกษาฝึกสอนได้นำเอาความรู้ในภาคทฤษฎีที่ได้เรียนมาไปใช้ในการปฏิบัติในสถานการณ์จริงได้อย่างเหมาะสม ดังที่อภิธรรม ญ นคร (2519 : 1) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการฝึกสอน ฝึกงานโดยทั่วไป

ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการนิเทศ หัวใจของการนิเทศคือการสร้างบรรยากาศ ความเชื่อถือ และความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในตัวนักศึกษาฝึกสอน หากอาจารย์นิเทศก็สามารถแนะแนวทางที่ถูกต้องในเรื่องสำคัญต่าง ๆ อันเป็นหลักในการประกอบอาชีพครู เช่นความถูกต้องในแง่ของเนื้อหาและวิธีการสอนแล้วก็จะช่วยให้การฝึกสอนประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

อย่างไรก็ตามปรากฏว่าที่ผ่านมายังไม่เคยมีงานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์เลย ทั้ง ๆ ที่อาจารย์นิเทศก์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญไม่น้อยต่อคุณภาพของครู การศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์เท่าที่ผ่านมานั้นมักเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครู คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์มหาวิทยาลัย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของศึกษานิเทศก์ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาวิจัยเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์ตามการรับรู้ของอาจารย์พี่เลี้ยง และนักศึกษาฝึกสอน เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของอาจารย์นิเทศก์ให้ดีขึ้น ตลอดจนเป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ทางด้านศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์จะได้ใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกอาจารย์นิเทศก์ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์ตามการรับรู้ของอาจารย์พี่เลี้ยงและนักศึกษาฝึกสอน
2. เพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์ตามการรับรู้ของอาจารย์พี่เลี้ยงและนักศึกษาฝึกสอน

สมมุติฐานการวิจัย

อาจารย์พี่เลี้ยงและนักศึกษาฝึกสอนมีการรับรู้ต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์แตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นอาจารย์ที่เลี้ยงของนักศึกษาฝึกสอนจากมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2538 และนักศึกษาฝึกสอนปีที่ 4 จากมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2538

2. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์ตามการรับรู้ของอาจารย์ที่เลี้ยงและนักศึกษาฝึกสอน โดยเป็นการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3 ด้าน คือ

2.1 คุณลักษณะด้านวิชาชีพ

2.2 คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพและความประพฤติ

2.3 คุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์

3. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะท่าทาง อุปนิสัยและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ

1.1 คุณลักษณะด้านวิชาชีพ

1.2 คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพและความประพฤติ

1.3 คุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์

2. คุณลักษณะด้านวิชาชีพ หมายถึง คุณลักษณะของการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการกระตุ้น การถ่ายทอด หรือการแนะนำเทคนิควิธีการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้ นักศึกษาฝึกสอนได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาการสอนของตน ในการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะด้านวิชาชีพในการวิจัยครั้งนี้จะเน้นด้านความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของอาจารย์นิเทศก์

3. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพและความประพฤติ หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงกริยา ท่าทาง การพูด การแต่งกาย ตลอดจนการวางตนอย่างเหมาะสม มีระเบียบแบบแผน อยู่ในกรอบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคมและศีลธรรม ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะเน้นคุณลักษณะในด้านคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญ

4. คุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาอย่างมีศิลปะต่อนักศึกษาฝึกสอนและอาจารย์พี่เลี้ยง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานร่วมกัน และเกิดความร่วมมือประสานสัมพันธ์กันระหว่างอาจารย์นิเทศก์ อาจารย์พี่เลี้ยง และนักศึกษาฝึกสอน อันจะมีส่วนทำให้การฝึกสอนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

5. อาจารย์นิเทศก์ หมายถึง อาจารย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากมหาวิทยาลัยที่มีการเรียนการสอนทางด้านศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์ให้ทำหน้าที่นิเทศนักศึกษาฝึกสอนของมหาวิทยาลัย

6. อาจารย์พี่เลี้ยง หมายถึง อาจารย์ที่สอนอยู่ในโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร และทำหน้าที่ดูแล แนะนำและให้ความช่วยเหลือแก่นักศึกษาฝึกสอนให้ด้านการสอนปีการศึกษา 2538 ซึ่งบางแห่งเรียกว่าอาจารย์นิเทศก์ฝ่ายโรงเรียน

7. นักศึกษาฝึกสอน หมายถึง นักศึกษา/นิสิตจากคณะศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์ของมหาวิทยาลัยที่ส่งนักศึกษาออกฝึกสอนในกรุงเทพมหานครในปีการศึกษา 2538

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับสถาบันผลิตครูในการอบรมและปรับปรุงคุณภาพของอาจารย์นิเทศก์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกอาจารย์นิเทศก์ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์สอดคล้องกับความต้องการของอาจารย์พี่เลี้ยงและนักศึกษาฝึกสอน
3. เพื่อเป็นแนวทางให้อาจารย์นิเทศก์ได้พัฒนาและปรับปรุงตนเองให้สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์